

Froskeprinsen og de to svanene

Aksel W. W. Eide

Det er meg til stor forergelse å se den form Froskeprinsen etterhvert har fått. Det er ikke uvanlig at en historie stiliseres og glir inn blant eventyrene, typisk i en drakt som egner seg mer for barn. I seg selv er det ikke noe galt i dette – det kan være en fin måte for de unge å introduseres for litteraturens rikdom – men det er gått for langt, når moralen til slutt er forvrengt til sitt presise motstykke og det opprinnelige verket glemt bort. Leseren inviteres selv til å gjøre seg opp en mening om eventyret slik det står presentert i dagens bøker:

Froskeprinsen

fritt oversatt og forkortet etter Brødrene Grimm

En vakker aften gikk en ung prinsesse for seg selv i skogen. Hun hadde med seg en ball av gull, som var yndlingsleken hennes, og ustanselig kastet hun den opp i været og tok den i mot. Hun lekte seg med å kaste den høyt fremfor seg og skynde seg under den før den falt på bakken. Til slutt kastet hun den så langt at hun ikke rakk å ta den imot; den ramlet ned utenfor stien og rullet bort raskere enn hun rakk løpe etter den, helt til den forsvant ned i et stort vann. Det var for dypt til at hun kunne få øye på ballen, så hun satte i å ynke seg og sa hun ville gitt alle rikdommene sine for å få ballen tilbake.

Mens hun satt slik, kom en stygg frosk ut av vannet, og han spurte: «Prinsesse, hvorfor gråter du slik?» «Det raker ikke deg,» svarte hun frosken, «hva kan vel du hjelpe meg? Ballen min har ramlet i vannet.» Frosken sa at han ønsket ingen av rikdommene hun kunne gi ham, men han skulle hjelpe henne om hun kunne elske ham, spise med ham og la ham dele sengen hennes. Prinsessen hadde aldri hørt slikt tøv; frosken kunne jo ikke forlate dammen og bli med henne tilbake til slottet uansett, og derfor gikk hun med på avtalen. Frosken hentet ballen hennes ut av dammen, og straks hun fikk den tilbake løp hun hjem igjen med den. Frosken ropte etter henne: «Prinsesse, du lovt å...» men til ingen nytte.

Dagen etter, mens prinsessen satt og spiste, banket det på døren. Da hun åpnet, så hun den stygge frosken som hun helt hadde glemt og slamret døren raskt igjen, og frosken ville blitt sittende på trappen, var det ikke for kongen: «Har du først gitt ordet ditt, så må du gjøre som du har lovet.» Motvillig lot hun frosken spise middag med dem og sove på hodeputen hennes om natten. Den tredje natten var hun grundig lei av frosken og skulle ønske hun aldri hadde gått med på avtalen, men da hun våknet morgenen etter var frosken borte, og isteden stod den en prins kjekkere enn noen hun hadde sett ved sengen hennes.

«Du har brutt forhekselsen,» sa prinsen, «og nå vil jeg at du skal følge meg til min fars kongedømme. Vi vil bli gift, og jeg skal elske deg så lenge du lever.» Prinsessen gikk straks med på dette, og de feiret et storslagent bryllup og levde siden lykkelig i alle sine dager.

Det er en slags pervers moral i dette eventyret, og formodentlig er budskapet våre barn skal ta med seg at bak ethvert ytre kan det skjule seg en stor skatt. Men det viktigste poenget, at man ikke skal dømme noen etter utseendet, er gått tapt; for prinsessen behandler frosken akkurat så hensynsløst det faller henne naturlig. Hun synes den er stygg, hun går tilbake på det hun har lovet og kun etter press fra faren vil hun slippe den inn i hjemmet deres. På tross av at hun sådan har vist sitt sanne ansikt, frir prinsen til henne når forhekselsen er brutt og de lever siden lykkelig i alle sine dager, som om alt plutselig var greit. Dette har alt sin naturlige forklaring i at historien først fikk sin nåværende slutt da den ble forenklet til et eventyr, som jo krever at alt skal gå bra til slutt, uten å nødvendigvis bringe alle andre detaljer à jour.

For dem som måtte være skeptisk til disse påstandene, vil jeg påpeke flere av de momentene som vitner om hvordan eventyret har blitt tuklet med. Merk for eksempel hvordan gullballen triller uti et vann, men på en eller annen måte blir borte på bunnen istedenfor å stoppe rett i vannkanten slik det egentlig ville skje. Videre krever også frosken at prinsessen ikke bare må slippe han inn i hjemmet deres, slik hun gjør, men også elske han. Uansett hvor platonsk, romantisk eller vulgært man fortolker dette, kan det knapt sees å ha hendt. Var dette bare et ekstrakriterium frosken la til, og som ikke var strengt nødvendig for å bryte trolldommen?

For det mer voksne publikum, som vi ikke føler noe filosofisk impetus til å forlede eller svøpe inn i en forskjønnet virkelighet, vil jeg gjerne presentere den opprinnelige historien i all sin bitre tragedie, og med en moral jeg finner meget mer tankevekkende.

De to svanene

I

Det var engang en ung pike. De andre jentene i landsbyen var misunnelig på henne, meget slik månen var misunnelig på Juliet, for hun var så vakker å se på at de skammet seg i hennes selskap. Derfor ropte de ting etter henne; om familien, som var fattig, om klærne hennes, som var slitte, og om henne, som var trist og ensom fordi alle var stygge med henne. Slik lærte hun fort å søke vekk fra mennesker. Når hun ikke måtte hjelpe moren med å spinne og sy, satt hun ute ved sjøen for seg selv, for svanene og endene syntes å forstå sorgene som tynget henne og holdt henne gjerne med selskap.

Piken plagdes mye med sine egne tanker, for man godtar gjerne det alle sier som sant, og det er en tung skjebne å innfinne seg med at det er noe galt med én selv. Moren hennes forsøkte å demme opp for dette og fortalte datteren sin hvor vakker hun var og at alt de andre sa var bare for at de selv skulle føle seg bedre. «Én dag,» sa moren, «vil du finne deg en flott og rik prins, og da vil rollene være byttet om.» Moren var det eneste snille mennesket piken kjente, og hun ville gjerne gjøre henne stolt. Hun gledet seg til *den dag*, og iblant tyvlånte hun gullringen moren hadde lovt henne til hun skulle stå brud. Da følte hun seg litt bedre og det var lettere å drømme seg bort. Hun lekte med tanken om hvordan hun skulle avvise alle dem som hadde såret henne når hun ble prinsesse.

Slik hadde det seg at hun satt og kastet smuler til svanene fra en svær tømmerstokk. Den var blitt felt og lagt som en liten bru over til en øy. Plutselig – hun var ganske liten og sped, og ringen hadde gått i familien i mange generasjoner – da hun skulle kaste en skorpe til en liten stokkand som svømte for seg selv og ikke turte komme helt bort, gled ringen av fingeren hennes og ned i vannet. En av svanene glefset instinktivt etter den, men slapp raskt taket, og så sank den ned til bunnen med kun en liten luftboble som ekko.

Jenten ble sittende på tømmerstokken i mange timer og stirret tomt ned i vannspeilet. Så lenge var hun aldri ute, men hun turte ikke – hadde ikke lyst til – å dra hjem uten ringen. Hun tenkte på hvor skuffet moren ville bli, nå ville tilogmed moren hennes skjønne hvor dum hun var, så det var bedre å sitte i vinden sammen med fuglene.

Mens det så smått tok til å mørkne dukket en fiskergutt opp i en robåt. Han hadde først trodd hun var et barn som var kommet bort fra familien sin, for hun var ganske liten og de var langt unna allfarsvei. Han rodde bort til der hun satt og spurte hva som var galt, siden hun satt der så alene og bedrøvet. Først da hun kikket opp så han hvor nydelig hun var, mens hun stusset over at fuglene ikke ble skremt bort, men snarere stimlet sammen rundt båten hans.

Hun forklarte hva som var hendt – vanligvis ville hun bare lukke seg inne og be om å få være alene, men hun orket ikke beskytte seg, og det var rart med fuglene, og om han bare lo av henne så var det

nok det hun fortjente. Og gutten smilte, men det var et varmt smil som var fremmed for henne og ikke gjorde vondt. Han loddet dybden med snøret sitt – knapt halvannen favn – og etter to fruktløse dukkerter brøt han til slutt opp gjennom vannspeilet med ringen i hånden. De pratet noen korte minutter, før piken husket at hun burde vært hjemme for lenge siden. Hun takket fiskeren innstendig og spurte hva hun skyldte ham, men han ristet på hodet så det våte håret slengte fra side til side. «Ingenting,» svarte han. «Men kanskje du er her igjen neste søndag?»

Hun kom ikke. Hele veien hjem gledet hun seg til å se ham uken etter, men gradvis svant entusiasmen. Det var ikke det at hun ikke likte ham. Hun trivdes med å prate med ham, han hadde et sjarmerende smil. Men han kunne ikke gjøre henne lykkelig, til det måtte en prins til, ikke en fisker. Det hun virkelig ønsket var å se angeren og skammen i øynene på dem som sto i veikanten når hun red i en vogn bak åtte hvite hester. Så hun ble hjemme, hun arbeidet for å holde tankene unna og hun næret hevners grønne flamme. Først en måned senere overmannet ensomheten henne og ledet henne tilbake til sjøen, men der så hun ham aldri igjen.

2

Gutten tilbragte mange år på havet, og bølger og storm gjorde mann av ham. Storebroren hadde tatt over familiens fiskebåt, mens han selv tok hyre som dekksgutt i kongens flåte. Han jobbet iherdig og uavlatelig for å bevise seg og brukte tiden de hadde i havn med annenstyrmannen heller enn å drikke rom. Slik det hender dem som aldri hviler, fikk han stadig nye ansvarsområder og mer tillit, helt til han en dag var blitt kaptein på et eget skip. Men det morske ansiktsuttrykket hans svant aldri hen, snarere skar sjøsprøyten dypere og mørkere furer i pannen hans.

Da det ikke lenger var mer å bevise på verdens hav, vendte han tilbake til landjorden, svært rik og vel ansett og ennå en ung mann. Han kjøpte seg land der han hadde vokst opp og bosatte seg i et beskjedent hus, litt bortgjemt i en kronglete vik. Stadig ble han invitert i ball og selskapeligheter og som oftest takket han ja, for det var ikke noe annet han heller ville gjøre, men alltid dro han hjem så tidlig han kunne uten å fornærme noen. Til slutt gav byens dannede herrer opp å forsøke å gifte bort døtrene sine til ham.

En gang da han red hjem gjennom byens gater så han henne i folkemengden. Han kjente henne først ikke igjen og hun slo ham ikke som vakker. Det som fanget oppmerksomheten hans var blikket – de minnet om de to tomme øynene som fulgte med hver morgen han barberte seg, og han undret et øyeblikk over om hun så det samme i hans ansikt. Hun vek unna blikket hans og forsvant i myldret av mennesker, og han lot henne bli borte.

Den samme kvelden rodde han ut til øyen med svanene slik han hadde pleid å gjøre før – det virket som en evighet siden. Han spilte på fløyte, og fuglene stimlet rundt han, men han var forbauset over tonene fra instrumentet. Melodiene som en gang hadde vært de lystigste, var nå dystre og melankolske samme hvordan han grep fløyten, og dette fikk han til å tenke. Han visste han egentlig burde glede seg over den voldsomme fremgangen han hadde hatt på sjøen og hvordan det vitnet om en usedvanlig begavelse. Han skulle være stolt over anerkjennelsen som fulgte med, og han burde sette pris på velstanden og friheten han hadde opparbeidet seg. Han kunne gjøre akkurat hva han ville, men han satt likefullt på samme øy som før blant noen fugler og spilte melodier i moll.

Han kunne aldri ha strevd slik dag ut og dag inn for rikdom eller berømmelse, ingen av delene interesserte han selv da han var en fattig fisker. Det som hadde drevet han frem, hadde han alltid visst, var trangen til å vise piken med ringen hvor galt hun hadde bedømt ham. Men han hadde ikke innsett at seieren ville være så hul og etterlate ham ribbet for både gleder og ambisjoner.

Hver søndag ettermiddag satt jenten tungsinn på tømmerstokken og kastet brødbiter til svanene,

men passet på å dra hjem før det mørknet. Og hver søndag kveld rodde gutten ut og spilte de sarteste toner for svanene inn i midnatten. Mens de ventet slik, holdt skammen hennes og stoltheten hans dem adskilt.

Og er de ikke døde, så er de ensomme ennå.